

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Явор Димитров Бояджиев,
секция Праистория, НАИМ - БАН,

на дисертация за присъждане на образователната и научна степен *доктор* в
професионално направление 2.2. История и археология – Праистория, на тема

„Раннонеолитни ровове в долината на река Марица“

с автор Николина Рангелова Николова

Предложеното изследване е разделено на две части. Първата се състои от увод, девет глави, заключение и библиография. Тя обхваща 281 страници текст и 35 страници цитирана литература. Във втората част, озаглавена „Приложения“ са обособени два каталога – на раннонеолитните ровове от водосборния басейн на р. Марица и на тези от Тракия и съседните райони, табла с графична и фотодокументация от разглежданите обекти, карти и таблици.

Темата на труда е добре избрана и е напълно дисертабилна. Докато проблемът с рововите ограждения е широко дискутиран в западноевропейската археология от десетилетия, за балканските праисторически той излиза на преден план едва през последните двайсетина години. Н. Николова се е съсредоточила върху началния етап на поява и разпространение на ограждащите селища ровове – ранния неолит. Концентрирането на изследването в един ограничен район (долината на река Марица), от който през последните години са известни няколко много интересни обекта, позволява на авторката да разгледа в детайли различните аспекти, свързани с изграждането, функционирането, поддръжката, преустройството и запълването на съоръженията.

В Увода успешно са аргументирани териториалния и хронологичен обхват на работата, нейните цели и задачи, както и използваните методи. От съществено значение е и личното участие на докторантката в проучването на два от най-важните обекти – Ябълково и Нова Надежда и при обработката на материалите от тях. Така тя е преминала през трите основни етапа при изследването на един обект: теренна дейност, кабинетна обработка на документацията, теоретично осмисляне на получените резултати и съпоставка с подобни обекти.

Първата глава е посветена на досегашните изследвания върху раннонеолитните ровове – на територията на България, Балканския полуостров, Централна и Западна Европа. В нея авторката е показала отлично познаване на литературата по въпроса, на извършените проучвания, на основните тези и проблеми.

Във втората част на главата коректно са обяснени използваните в работата термини, за да се избегнат недоразумения поради липсата на утвърдена терминология в българската праистория.

Основни за работата са глави III, IV и V. В гл. III са описани наличните данни за рововете в обектите, попадащи в разглеждания район. Изработената типология се основава на ясни критерии и е добра основа за съпоставки между отделните обекти. Представена е изчерпателна информация за извършваните в рововете преустройства, начинът им на запълване и възможностите за изясняване на фазите в тяхното използване, допълнителните елементи в устройството им.

Четвърта глава разглежда съдържанието на запълнителя на рововете. Докторантката правилно разграничава процесите, на които се дължи присъствието на различни материали в негативните структури, на случайни или естествени и интенционални. Коментирани са както единичните

предмети, така и останките от различни съоръжения, а също и човешките погребения, откриване в запълнителя на някои от рововете.

Дейностите свързани с изграждането и експлоатацията на един ров са обсъдени в гл. V. За изясняване на процеса по изкопаване на негативната структура, неговата продължителност, използваните инструменти и необходимите човешки ресурси са приведени различни източници: наблюденията върху конкретни археологически ситуации; данни от експерименталната археология; етнографски данни. Проследени са отделните етапи – от планиране на мястото на ограждането и организацията на работа до неговото почистване и преустройство. Не ми изглежда обоснована обаче първата част от твърдението на авторката "Логично е да предположим, че строителството на постройки и съоръжения предшества или поне започва заедно с изкопаването на рова." (с. 159). От гледна точка на логиката изглежда по-вероятно двата процеса да вървят едновременно, като се започне с изкопаване на рова, а издетата глина (ако е подходяща) се използва за строежа на сгради и съоръжения. Подобен начин на действие би решил проблема с изхвърлянето на пръстта (и обяснил коментирания по-нататък липса на струпване от такава около рововете). Разбира се процесът може да се влияе от различни фактори и да е специфичен за всеки обект.

Глава VI е посветена на абсолютната и относителна хронология на рововете в Тракия. Абсолютната хронология е базирана на ^{14}C дати от различен материал и с различно хронологическо място в живота на рова, което усложнява съпоставката между различните структури и обекти. Не може да се говори за удревняване на датите от човешки кости в резултат на консумиране на риба на базата на „резервоарния ефект“, тъй като такъв е установен само за дълбоки водни басейни (морета, океани), не и за реки от мащаба на Марица и притоците ѝ. Датите от Ябълково, за които се

предполага подобно удревявяване, съответстват напълно на дати от обекти, които не се отнасят към самото начало на неолита – напр. Гълъбник, хоризонт IV.

В глава VII дипломантката е показала много добро познаване на състоянието на проучването на рововете в широк ареал, свързан с разглеждания от нея. Израз на натрупаните знания е изготвения каталог (приложение С), който би бил полезен за всеки изследовател на ранния неолит от Балканския п-в и Северозападна Анатолия. Личи и умението на авторката да проследи протичащите процеси в една обширна зона.

За мен остава проблематично съществуването на гл. IX – *Неолитни ровови ограждения в Централна и Западна Европа и Британските острови. Интерпретационни модели*. Разбираемо е желанието на докторантката да се опре на дългогодишните изследвания в посочения район, на изградената методика на проучване, на предлаганите интерпретационни модели. Негативните ограждения в коментирания ареал обаче остават териториално, културно и хронологически отдалечени от обектите, тема на дисертацията. Най-ранните обекти с ровове от този район (от културата на Линеинолентестата керамика) следват хронологично след тези, на които е посветена дисертацията, колкото по на запад се отива хронологичната разлика става по-голяма. Въпреки че главата свидетелства за задълбочените познания на авторката, може тя да отсъства от настоящата дисертация.

В последната глава са разгледани интерпретациите на функцията на рововете. Смятам, че с основание Н. Николова не отдава предпочитание на една единствена функция, а предлага различни възможности. Твърде е възможно рововете да са съчетавали няколко различни функции.

Заклучението обобщава най-важните резултати от дисертационния труд.

ОБОБЩЕНИЕ.

Представеният дисертационен труд е самостоятелно дело на автора. В работата е събран всичкият достъпен изворов материал. Докторантката познава задълбочено литературата по темата. Тя е показала възможностите си да обработва и анализира голям обем от археологически данни.

Каталогът и илюстрациите са изработени на необходимото научно и графично ниво.

Общия обем на работата многократно надхвърля необходимия за една докторска дисертация.

Авторефератът отговаря на съдържанието и представя достатъчно изчерпателно и точно основните моменти на изследването. Представените в него основни приноси са реални. Като цяло работата има приносен характер и е първото обобщаващо изследване за България на един важен момент в селищното устройство през ранния неолит.

Цялостната оценка на представената дисертация ми дава основание да препоръчам с пълна убеденост да се присъди на Николина Рангелова Николова образователната и научна степен ДОКТОР.

София, 15.05.2022 г.

